

Kitapların Korunması

Kitaplar yazma olsun, basma olsun okunmak içindir. Bu sebeple onları okuyucunun istifadesine sunmak kütüphanelerde esas görevdir. Ancak bu faydalandırma yanında, kitapları korumak ve ömürlerini uzatmağa çalışmak da bir görevdir. Böylece daha çok insanın, daha uzun süre onlardan faydalanma imkânı sağlanmış olur. Acaba kitapların, özellikle yazma eserlerin ömrünü azaltan ne gibi faktörler vardır? TKDB'de tanıtılmış (*) olan «Conservation in the Library» adlı eserde, kitaplara zarar veren unsurlar sayılırken, en önemlileri olarak kirli hava, ışık, rutubet, su baskını ve aşırı sıcak ile ısı farkı zikredilmektedir. Bunlara yangın, kâğıttaki asit oranının fazlalığı, böcekler ve diğer haşereler, toz, emniyet tedbirlerine gereken önemin verilmemesi, insanların kitapları dikkatsiz ve kötü kullanmaları da eklenmektedir. Aşağıda, kitaplara tesir eden bu faktörlerin ilk beş tanesi üzerinde durulacaktır. Bunlar daha çok kitabın ve kütüphanenin bulunduğu çevrenin şartlarından doğan faktörlerdir. Tıpta insan sağlığı için nasıl koruyucu hekimlik tedaviden daha önemli işe, kütüphanelerde kitapların, onlara zarar veren çevre şartlarından korunması da o kadar önemlidir. Şimdi, bunların kitapları olumsuz yönde nasıl etkilediğini kısaca görelim:

Hava: Kitapların sağlıklı korunmasında kütüphanenin bulunduğu muhitin havasının temiz veya kirli olması büyük rol oynar. Şehirlerin merkezî yerlerinde havada pek bol olan zararlı gazlar, buralarda bulunan kütüphane binalarında mevcut kitap, belge vb. nin bozulmalarına sebebiyet verir. Buna karşılık kentlerin banliyölerinde bulunan kütüphaneler, hava kirliliğine daha az maruz kalır. Fakat kütüphanelerin çoğu şehirlerin merkezî yerlerinde olduğundan, binadaki havanın kontrol altında tutulduğu bir ortam meydana getirmek, hava kirliliğine karşı en iyi tedbirdir. Bu, binaya bir taraftan temiz hava veren, diğer taraftan havayı kirleten kimyasal maddelerin dışarı atılmasını sağlayan bir sistem kurulmasıyla olur. Ancak bu sistem çoğu kütüphaneler için pahalı görülebilir. O zaman sadece koleksiyonların muhafaza edildiği depolara temiz hava verilmesi ve oralarda kontrol edilebilen bir ortam sağlanması yoluna gitmek yeterli olur.

Işık: Kütüphanelerdeki kitapların en büyük düşmanlarından biri ışıktır. Ne kadar az olursa olsun, ışık yapraklarda selüloz azalmasına ve renklerin solmasına sebep olmaktadır. Bilhassa güneşin ve floresan lâmbalarının ultraviyole ışınları kitaplara çok zarar verir. Onun için kütüphanelerde aydınlatma akkor ampullerle yapılmalıdır. Eğer floresan lâmbaları mevcutsa, onların verdiği ışığın zararlı ultraviyole kısımlarını süzmek için filtre kullanıl-

(*) Bayraktar, Nail. «Kütüphanede Koruma» (Yayın Tanıtımı) TKDB, 33, 3 (1984), 149-151.

ması yararlı olur. Kütüphanelerde okuma salonlarının, çalışma odalarının ve koridorların fazla aydınlık olması tabiidir. Depoların ve sergi salonlarının ise, buralardan çok daha az aydınlatılması gerekir.

Yazma eserler ve basılı materyal karanlıkta muhafaza edilmelidir. Yazma kitapların kılıf içinde korunması, ışığın zararını tamamen ortadan kaldırır. Kitaplar ve belgeler böyle bir muhafaza olmadan depoda bulunuyorsa, ışık sadece gerektiği zaman yakılmalıdır. Kütüphanenin kapalı olduğu saatlerde ve özellikle yaz mevsiminde, kitapların bulunduğu depo ve odaları mümkün olduğu kadar karanlık tutmak gerekir.

Sergi alanlarında aydınlatma asgarî düzeyde olmalıdır. Çok kıymetli ve nadir eserlerin sergilendiği yer için 50-60 watt ampul kâfidir. Bu kadar az bir ışık normal aydınlatılan bir oda ile karşılaştırıldığında loş gibi görülecektir. Fakat gözler az ışığa kolay alışır. Ayrıca, yazma kitapları ve belgeleri sergileme süresi üç ayı geçmemelidir. Daha uzun bir süre sergileme, gözle belli olmasa da, eserlerde tahribat meydana getirir. Kıymetli kitapların üzerine ışık gelmesi için, bütün pencerelerin perdelerini veya storlarını kapalı tutmalıdır. Sadece ziyaretçiler sergiyi görmek istediği zaman storları açmalıdır. Eğer sergileme alanı daimî aydınlık ise, bu defa vitrinlerin üzerine istenildiğinde açılabilen perde yerleştirilmelidir.

Isı: Kütüphanelerde ısının kontrol altında tutulması, kitapların sağlığı açısından hayati önemi haizdir. Her 5° ısı artışına karşılık selüloz iki kat daha çabuk bozulur. Onun için depolar daima serin olmalıdır. Okuma salonlarının ve kitap depolarının aynı sıcaklıkta olduğu binalarda maksimum sıcaklık 21°, minimum sıcaklık da okuyucunun rahat çalışabileceği bir derecede (yaklaşık 18°) olması esastır. Bunun sağlanması için; kışın ısıtma sistemini, yazın da varsa, serinletme sistemini geceleri kapatmamak ve binada sabit bir ısı seviyesini koruyacak şekilde çalıştırmak gerekir.

Nisbi Nem: Kağıt hidroskopik bir maddedir; yani, atmosfer nemli olduğu zaman suyu emer, kuru olduğu zaman dışarı verir. Bu hal kâğıtta genleşme ve büzülme sürecinden doğan bükülmelere ve renk kaybına yol açar. İşte bu sebeplerdir ki, havada bulunan nem miktarı, kitapların sağlığında büyük etkisi olan diğer bir hayati göstergedir. Azami % 60 olmak üzere % 50-60 nisbi nem ortalaması normal sayılır. Yüksek oranda nem (% 68 ve daha yukarısı) yapraklarda küflenmeğe sebebiyet verir. Kütüphanelerde ısı gibi nisbi nem oranının da, mümkün olduğu kadar az değişmesi çok önemlidir. Binaların zemin ve bodrum katlarında diğer kısımlara nazaran daha çok rutubet olduğundan, buralardaki kitaplarda küf oluşmaması için klima cihazı, havalandırma tertibatı ve hatta küçük vantilatörlerle meydana getirilen bir hava ceryanı sağlanmalıdır. Soğuk iklimlerde mevsimler arasında nisbi nemde % 40-60 arasında değişme normal kabul edilir. Ancak mevsimden mevsime nem oranı değişikliği fazla ise, kütüphanede bunun tesirini önleyici tedbirler almak gerekir.

Su Baskını: Su baskını deyince akla sadece sel felâketi gelmemelidir. Binanın içindeki bir su borusunun patlaması veya kanalizasyonun taşması da aynı sonucu doğurur. Onun için hangi katta olursa olsun, kitapları raflara daima yerden en az 15 cm. yukarıda yerleştirmelidir. Kütüphane binası sel veya şiddetli yağmur sularına maruz kalan bir yerde ise, kıymetli eserleri

katiyen zemin katta bulundurmamalıdır. «Bu gibi şeyler bizim kütüphanede olmaz» demek, hiç doğru değildir. Şu hususu da akıldan çıkarmamakta fayda vardır: Su baskını ve benzeri felâketler çoğunlukla geceleri ve hafta sonu tatillerinde meydana gelir.

Bütün bunlara karşı tedbirli olmak kütüphanecinin görevidir. Kütüphanelerdeki yazma ve basma kitapların savunmasız birer varlık olduğunu, korunmalarının kütüphaneciye tevdi edildiğini unutmamak gerekir. Bu hususu göz önünde bulundurarak, onlara en iyi ortamı sağlamağa çalışmalı; yukarıda belirtildiği üzere, tedavilerine lüzum kalmaması için bakımlarına özen göstermelidir.

Çev. Nail Bayraktar